

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КУБИШКІНА Алла Олександрівна

УДК 347.992:342.9 (043.3)

АПЕЛЯЦІЙНІ СУДИ В СИСТЕМІ
СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Суми – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук
РЄЗНІК Олег Миколайович,
Сумський державний університет,
доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-
економічної безпеки.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
КУРИЛО Володимир Іванович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
завідувач кафедри адміністративного
та фінансового права;

кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України
КІБЕЦЬ Віктор Олександрович,
Територіальне управління Державної
судової адміністрації в Сумській області,
начальник управління.

Захист відбудеться 27 грудня 2017 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.051.07 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 24 листопада 2017 року.

В. о. секретаря
спеціалізованої вченої ради

М. І. Логвиненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Діяльність судів України є важливою гарантією реалізації громадянами держави передбаченого Конституцією України права на судовий захист. Апеляційні суди України також відіграють важливу роль у реалізації вищезазначеного права, оскільки здійснюють правосуддя як суди апеляційної інстанції, зокрема переглядають рішення суду першої інстанції з метою скасування або перегляду рішень, прийнятих із порушенням норм матеріального та/або процесуального законодавства. Поряд із цим апеляційні суди України можуть ефективно здійснювати правосуддя лише в разі забезпечення їх незалежності та створення інших умов їх діяльності.

При цьому аналіз сучасного законодавства, що регламентує діяльність апеляційних судів України, свідчить про наявність ряду недоліків; відповідно ефективність діяльності апеляційних судів України здійснюється на неналежному рівні. Вагоме місце в системі законодавства, яке регулює діяльність зазначених суб'єктів належить нормам адміністративного права, що закріплено не лише в чинних законах України, а й у підзаконних нормативних актах, відповідно до яких апеляційні суди України набувають статусу суб'єкта адміністративного права.

Незважаючи на досить вагоме місце апеляційних судів України в системі судоустрою, дослідженню апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права науковцями не було приділено належної уваги, про що свідчить аналіз останніх публікацій та досліджень за зазначеною тематикою. Особливості суб'єктів адміністративного права, зокрема судових органів, були предметом дослідження таких науковців, як

В. Б. Авер'янов, Р. М.

Аюпова, А. Л. Борко, О. О. Борисова,

М. М.

Глуховець, В. Л. Головкин, В. В. Городовенко, О. Ю. Дудченко, О. В. Закропівний, М. П. Запорожець, А. О. Згама, А. А. Іваничук, Н. В. Іванюта, В. С. Калмацький, В. О. Кібець, В. М. Коваль, О. Ю. Костюченко, В. І. Курило, В. Ю. Машук, М. Г. Мельник, Т. П. Мінка, І. Ю. Мірошников, О. М. Музичук, В. В. Сердюк, В. І. Сліпченко, В. І. Теремецький, М. І. Шатерніков, В. С. Шапіро, В. І. Шишкін, С. П. Штелих, С. Г. Штогун та ін. В той же час особливості апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права не було комплексно досліджено. У результаті цього необхідність подальшого вдосконалення судової системи та відсутність наукових досліджень з окремих питань діяльності апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного

права обумовлюють важливість та актуальність тематики дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Роботу виконано відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року та з урахуванням пріоритетних напрямків Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 року.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі узагальнення існуючих теоретичних досягнень науки адміністративного права, аналізу чинного адміністративного законодавства України і практики їх реалізації визначити місце та особливості апеляційних судів України в системі суб'єктів адміністративного права та сформулювати пропозиції й рекомендації щодо вдосконалення їх адміністративно-правового статусу.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі основні *завдання*:

- провести періодизацію становлення та розвитку апеляційних судів в Україні;
- визначити місце апеляційних судів України в судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права і з'ясувати сутність основних принципів їх діяльності;
- охарактеризувати правові засади діяльності апеляційних судів в Україні і визначити серед них місце адміністративно-правового регулювання;
- розкрити поняття та особливості адміністративно-правових відносин у діяльності апеляційних судів в Україні;
- надати визначення поняттю адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні та розкрити його структуру;
- визначити повноваження апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права;
- висвітлити особливості юридичної відповідальності в діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права;
- узагальнити зарубіжний досвід становлення й діяльності апеляційних судів та можливості його впровадження в Україні;
- розробити конкретні пропозиції та рекомендації для вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері формування та реалізації адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні.

Предметом дослідження є безпосередньо апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права.

Методи дослідження. Для досягнення мети дисертаційного дослідження й забезпечення наукової об'єктивності його результатів було застосовано низку загальнонаукових і спеціально-наукових методів наукового пізнання. Завдяки логіко-семантичному підходу поглиблено понятійний апарат науки адміністративного права, зокрема визначено поняття «діяльності апеляційних судів», «адміністративно-правового статусу апеляційних судів», «принципів діяльності апеляційних судів» (підрозділи 1.2, 2.1). За допомогою системно-структурного методу з'ясовано місце апеляційних судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права, уточнено сутність адміністративно-правових відносин у діяльності апеляційних судів, окреслено структуру їх адміністративно-правового статусу, з'ясовано види юридичної відповідальності в діяльності апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права (підрозділи 1.2, 1.4, 2.1, 2.3). У процесі дослідження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність апеляційних судів в Україні (підрозділ 1.3), застосовано формально-юридичний метод. Функціональний метод використано для з'ясування завдань, функцій та повноважень апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права (підрозділ 2.2). У процесі дослідження становлення та діяльності апеляційних судів в Україні (підрозділ 1.1) і за кордоном (підрозділ 3.1) застосовано порівняльно-правовий та історико-правовий методи. За допомогою формально-логічного методу запропоновано шляхи вдосконалення діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права (підрозділ 3.2). Аналітичний метод було використано при виявленні недоліків у діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права та формулюванні пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення їх адміністративно-правового регулювання (підрозділ 3.2).

Науково-теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців із загальної теорії держави і права, адміністративного та інших галузей права, управління, філософії. Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні акти, чинні закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регламентують адміністративно-правовий статус апеляційних судів в Україні.

Інформаційна та емпірична база представлена узагальненням практики діяльності апеляційних судів в Україні, політико-правовою

публіцистикою, періодичними виданнями і статистичними даними. У процесі підготовки дисертації автором використано власний досвід практичної роботи в судовій системі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що це дисертаційне дослідження є одним із перших у вітчизняній юридичній науці адміністративного права комплексним правовим дослідженням адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні. У результаті проведеного дослідження з урахуванням останніх змін законодавства, що регламентує організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, сформульовано ряд наукових положень і висновків, спрямованих на вдосконалення діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права. Основні з яких викладені нижче.

уперше:

- запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні – це нормативно врегульований порядок створення, реорганізації, ліквідації апеляційних судів, порядок добору та призначення на посаду суддів апеляційних судів, їх підготовка та відповідальність, гарантії їх діяльності, порядок звільнення суддів з посади та припинення їх повноважень, організаційне забезпечення апеляційних судів, а також сукупність нормативно визначених принципів діяльності апеляційних судів, їх функцій та компетенції, що характеризують їх як суди апеляційної інстанції, покликані перевіряти законність та обґрунтованість рішень, винесених судом першої інстанції;

- під діяльністю апеляційних судів в Україні запропоновано розуміти сукупність встановлених законом процесуальних дій суддів, спрямованих на здійснення апеляційного провадження, та сукупність позапроцесуальних дій як суддів, так і посадових осіб апарату суду, щодо вивчення та узагальнення судової практики, проведення аналізу судової статистики, прийняття відповідних рекомендацій, надання методичної допомоги судам першої інстанції, заслуховування інформації голів місцевих судів щодо організації їх діяльності, належного організаційного забезпечення безперешкодного здійснення правосуддя, що виражається у внутрішньоорганізаційних та зовнішньоуправлінських відносинах з іншими судами, органами державної виконавчої влади, правоохоронними органами, Державною судовою адміністрацією України, її територіальними управліннями, органами суддівського врядування, іншими державними органами та установами системи правосуддя;

- обґрунтовано неоднозначність і суперечність назви апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ

про адміністративні правопорушення відповідно до вимог Закону України «Про судоустрій і статус судів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р., про спеціалізацію судів, у зв'язку з цим запропоновано внести зміни до ч. 2 ст. 26 вищезазначеного нормативного акта, замінивши слова «...є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах» словами «...є апеляційні суди з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, що утворюються в апеляційних округах»;

удосконалено:

- наукові положення щодо історико-правових періодів розвитку та становлення апеляційних судів в Україні, які запропоновано об'єднати у вісім етапів;

- розуміння принципів діяльності апеляційних судів в Україні як відправних положень, що є базисом формування, організації та функціонування всіх судових органів, й апеляційних судів зокрема, які виокремлюються у відповідні блоки та до яких пропонується відносити: інституціональні, організаційні та функціональні принципи діяльності апеляційних судів в Україні;

- пропозиції щодо внесення змін до ч. 4 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус судів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. стосовно питання визначення вимог до кандидатів на посаду керівника апарату апеляційного суду;

- розуміння юридичної відповідальності в діяльності апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права, що виражається як у вчиненні службовими та посадовими особами апеляційних судів активних дій щодо добросовісного й належного виконання своїх юридичних обов'язків, так і настанні несприятливих юридичних наслідків за порушення норм законодавства;

дістали подальшого розвитку:

- визначення рівнів правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні, до яких віднесено загальний, особливий та спеціальний рівні правового регулювання діяльності апеляційних судів;

- характеристика адміністративно-правових відносин за участі апеляційних судів, яка полягає в тому, що ці відносини є правовою формою реалізації організаційного забезпечення діяльності апеляційних судів в Україні;

- обґрунтування недоцільності об'єднання окремих апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення з декількох областей в один апеляційний суд в одному апеляційному окрузі з мотивів невідповідності зазначеного принципу доступу населення України до суду;

– розуміння повноважень апеляційних судів в Україні, серед яких виокремлюються судові, аналітичні та методичні повноваження;

– висвітлення зарубіжного досвіду становлення та діяльності апеляційних судів і можливості його впровадження в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес. Зокрема, викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у:

а) науково-дослідній сфері – положення та висновки дисертації є основою для розроблення подальших напрямків вдосконалення адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Сумського державного університету від 23.03.2017 р.*);

б) правотворчості – під час підготовки та внесення змін і доповнень до нормативних актів, що визначають та закріплюють адміністративно-правовий статус апеляційних судів в Україні;

в) правозастосовній діяльності – для вдосконалення практичної діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність Апеляційного суду Сумської області від 08.11.2017 р.*);

г) освітньому процесі – у юридичних та інших навчальних закладах під час підготовки монографій, методичних рекомендацій навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи»; вони вже використовуються під час викладання лекційного матеріалу та проведення семінарських занять із зазначених дисциплін у Сумському державному університеті (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Сумського державного університету від 23.03.2017 р.*).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини»

(м. Запоріжжя, 2015 р.); «Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства» (м. Суми, 2015 р.); «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 2017 р.); на засіданнях круглого столу, присвяченому 68-й річниці прийняття Загальної Декларації прав людини (м. Київ, 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій роботі, були викладені в шести

наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, і чотирьох тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 251 сторінка. Список використаних джерел включає 332 найменувань та розміщений на 34 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** сформульовано та обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, стан наукової розробленості проблематики, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, зазначено методологічну базу дослідження, викладено положення, що мають наукову новизну, зазначено теоретичне й практичне значення одержаних результатів, дані про їх апробацію та публікації.

Розділ 1 «Загальна характеристика апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права» складається з чотирьох підрозділів і присвячений історико-правовому аналізу розвитку та становлення апеляційних судів в Україні, визначенню місця апеляційних судів у системі суб'єктів адміністративного права, з'ясуванню основних правових засад діяльності апеляційних судів та особливостей адміністративно-правових відносин за участі апеляційних судів.

У *підрозділі 1.1 «Становлення та розвиток апеляційних судів в Україні»* з'ясовано, що апеляційні суди України виникли пройшовши складний і суперечливий шлях, а їх діяльність продовжує й на сьогодні вдосконалюватися відповідно до потреб суспільства.

Виокремлено та охарактеризовано вісім основних етапів становлення апеляційних судів в Україні. Визначено, що зародження інституту оскарження судових рішень у вигляді перегляду рішень нижчестоящих судів вищестоящими припадає на середину XV століття. Апеляційний перегляд здійснювався намісником великого князя на підставі Новгородської грамоти. Зроблено висновок, що апеляційні суди стали невід'ємним елементом судової системи у 1917 році з проголошенням Української Народної Республіки. За часів існування радянської держави (24 листопада 1917 р. – 24 серпня 1991 р.) апеляційних судів не існувало. Останній етап становлення апеляційних судів розпочався з проголошенням незалежності України у 1991 році і триває до сьогодні.

У підрозділі 1.2 «Місце апеляційних судів у системі судоустрою України та системі суб'єктів адміністративного права», враховуючи сучасні підходи до розуміння суб'єктів адміністративного права, обґрунтовано, що апеляційні суди є самостійними суб'єктами адміністративного права, про що свідчить: 1) участь апеляційних судів в управлінських відносинах опосередковано через апарат та голову апеляційного суду; 2) статус та діяльність апеляційних судів України регламентуються нормами адміністративних актів, хоча адміністративні акти не є виключним джерелом у системі правового регулювання статусу й діяльності апеляційних судів.

Під діяльністю апеляційних судів запропоновано розуміти сукупність встановлених законом процесуальних дій суддів, спрямованих на здійснення апеляційного провадження, і сукупність позапроцесуальних дій як суддів, так і посадових осіб апарату суду щодо вивчення та узагальнення судової практики, проведення аналізу судової статистики, прийняття відповідних рекомендацій, надання методичної допомоги судам першої інстанції, заслуховування інформації голів місцевих судів щодо організації їх діяльності, належного організаційного забезпечення безперешкодного здійснення правосуддя, що виражається у внутрішньоорганізаційних та зовнішньоуправлінських відносинах з іншими судами, органами державної виконавчої влади, правоохоронними органами, Державною судовою адміністрацією України, її територіальними управліннями, органами суддівського врядування, іншими державними органами та установами системи правосуддя.

Доведено, що апеляційні суди як суб'єкти адміністративного права виконують низку допоміжних функцій, покликаних сприяти оптимізації здійснення правосуддя, які прямо не стосуються процесуальної діяльності, а спрямовані на його організаційне забезпечення й здійснюються у позапроцесуальних формах.

Відправними положеннями, що є базисом формування, організації та функціонування апеляційних судів, є принципи діяльності апеляційних судів, які поділяють на інституціональні, організаційні та функціональні.

У підрозділі 1.3 «Правове регулювання діяльності апеляційних судів в Україні» визначено правові засади діяльності апеляційних судів в Україні та місце серед них адміністративно-правового регулювання. До рівнів правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні віднесено: загальний рівень – правове регулювання діяльності органів державної влади загалом; особливий рівень – правове регулювання діяльності всіх судів загалом без урахування їх спеціалізації й територіальності; спеціальний рівень – правове регулювання виключно діяльності апеляційних судів. Крім того, визначено, що, виходячи з

ієрархії актів системи національного законодавства, правове регулювання організації та діяльності апеляційних судів в Україні здійснюється на конституційному, законному та підзаконному рівнях.

У підрозділі 1.4 «Адміністративно-правові відносини у діяльності апеляційних судів в Україні» розкрито сутність адміністративно-правових відносин діяльності апеляційних судів, специфіка яких розкривається через призму особливостей побудови апеляційних судів відповідно до таких організаційних принципів, як територіальність, спеціалізація, інстанційність, структурованість.

Доведено, що адміністративно-правові відносини в діяльності апеляційних судів реалізуються через систему судового управління щодо організаційного забезпечення діяльності цих судів, що полягає в ефективному використанні кадрових, інформаційних, фінансово-господарських та інших ресурсів.

Визначено, що адміністративно-правові відносини виникають: 1) у внутрішньоуправлінській діяльності апеляційних судів між керівництвом апеляційного суду та працівниками апарату апеляційного суду; 2) у зовнішньоуправлінській діяльності апеляційних судів між апеляційним судом та уповноваженими державою суб'єктами (насамперед Державною судовою адміністрацією України) щодо організації, а також матеріального, фінансового, інформаційного і кадрового забезпечення процесу здійснення судочинства в Україні.

Розділ 2 «Адміністративно-правовий статус апеляційних судів в Україні» складається з трьох підрозділів і присвячений визначенню поняття та елементів адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні, з'ясуванню їх повноважень як суб'єктів адміністративного права та сутності юридичної відповідальності в діяльності апеляційних судів.

У підрозділі 2.1 «Поняття та елементи адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні» визначено поняття адміністративно-правового статусу апеляційних судів України, під яким запропоновано розуміти нормативно врегульований порядок створення, реорганізації, ліквідації апеляційних судів, порядок добору та призначення на посаду суддів апеляційних судів, їх підготовку та відповідальність, гарантії їх діяльності, порядок звільнення суддів з посади та припинення їх повноважень, організаційне забезпечення апеляційних судів, а також сукупність нормативно визначених принципів діяльності апеляційних судів, їх функцій та компетенції, що характеризують їх як суди апеляційної інстанції, покликані перевіряти законність та обґрунтованість рішень і ухвал, винесених судом першої інстанції та які не набрали законної сили.

Виділено та охарактеризовано такі елементи правового статусу апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права: 1) порядок утворення та структура апеляційного суду, порядок призначення суддів, інших посадових і службових осіб апеляційного суду; 2) завдання та функції апеляційного суду; 3) повноваження апеляційного суду; 4) принципи, гарантії організації й діяльності апеляційного суду; 5) відповідальність у діяльності апеляційного суду.

У підрозділі 2.2 «Повноваження апеляційних судів в Україні як суб'єкта адміністративного права» встановлено, що повноваження апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права України прямо пов'язані з відносинами управління та є похідними від повноважень голови суду, його заступника (заступників), апарату суду та керівника апарату суду.

На основі аналізу повноважень голови суду, апарату суду та його керівника обґрунтовано, що апеляційний суд як суб'єкт адміністративного права здійснює виконавчо-розпорядчу діяльність та діяльність з обслуговування судового процесу. Виконавчо-розпорядча діяльність як така знаходить своє вираження: 1) у підзаконних актах (накази та розпорядження), що приймаються головою та керівником апарату апеляційного суду і є обов'язковими до виконання у межах відповідного апеляційного суду; 2) у повноваженнях голови та керівника апарату апеляційного суду щодо забезпечення виконання рішень зборів суддів; 3) у виконанні апаратом апеляційного суду організаційно-розпорядчих актів голови та керівника апарату апеляційного суду.

Діяльність з обслуговування судового процесу реалізується через здійснення апаратом та керівником апарату апеляційного суду повноважень у сфері фінансового, матеріально-технічного забезпечення суду, суддів тощо.

Адміністративні повноваження апарату апеляційного суду запропоновано поділяти на такі групи: 1) повноваження у сфері організаційного забезпечення; 2) повноваження у сфері документального та інформаційно-технічного забезпечення; 3) повноваження у сфері фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення.

Доведено, що апарат апеляційного суду створює передумови для участі апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права у відносинах з громадянами (аналіз звернень громадян), органами виконавчої влади (взаємодія з Державною судовою адміністрацією) тощо.

Підкреслена необхідність належного інформаційного обслуговування громадян в апеляційних судах України; необхідність керівників апаратів апеляційних судів України взаємодіяти з територіальними управліннями Державної судової адміністрації та

інформування керівниками апаратів апеляційних судів територіальні управління Державної судової адміністрації України з питань матеріального забезпечення відповідних судів.

У підрозділі 2.3 «Юридична відповідальність у діяльності апеляційних судів в Україні» розкрито особливості юридичної відповідальності апеляційних судів в Україні. Встановлено, що законодавство України прямо не визначає апеляційний суд суб'єктом юридичної відповідальності, за винятком цивільно-правової відповідальності, про що свідчать норми Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 р.

Обґрунтовано, що юридична відповідальність за порушення норм чинного законодавства у діяльності апеляційних судів покладається на суддів, інших посадових і службових осіб судів.

На підставі аналізу наукової літератури зроблено висновок про поділ юридичної відповідальності апеляційних судів на позитивну (перспективну) та негативну (ретроспективну). Встановлено, що перспективна відповідальність відображається у заохоченні суддів, інших посадових та службових осіб до законослухняної поведінки, сумлінного виконання покладених на них прав та обов'язків, тоді як ретроспективна відповідальність – у негативних наслідках майнового, професійного та іншого характеру для правопорушника.

Доведено, що судді апеляційних судів є суб'єктами спеціальної дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності. При цьому Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. передбачено особливий порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності.

Визначено, що судді апеляційного суду, посягаючи на зовнішньоуправлінські відносини, набувають статусу суб'єкта адміністративної відповідальності, а у разі коли судді, інші посадові та службові особи апеляційного суду порушують установлені вимоги внутрішньоуправлінських відносин, вони є суб'єктами дисциплінарної відповідальності.

Розділ 3 «Напрямки вдосконалення адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні».

У підрозділі 3.1 «Зарубіжний досвід становлення апеляційних судів» проаналізовано судові системи держав як романо-германської (Франція, Німеччина), так і англосаксонської (Велика Британія, США) правової системи, на підставі чого визначено: 1) кожна держава має свої особливості судової системи, обумовлені історичним досвідом,

адміністративно-територіальним поділом, кількістю справ за певними категоріями; 2) професійні управлінці відіграють дедалі більшу роль у роботі судів, зокрема й апеляційних, у різних країнах світу (США, Канада, Франція, Німеччина, Португалія та ін.); 3) відбувається подальший розвиток професії судового адміністратора для здійснення ним належного й ефективного організаційного забезпечення діяльності судів; 4) істотне значення для забезпечення здійснення правосуддя мають спеціально утворені органи суддівського самоврядування, до складу яких входять і представники органів виконавчої влади, яким надається право щодо відбору кандидатів на посади суддів та вирішення питання щодо притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

У підрозділі 3.2 «Напрямки вдосконалення організації діяльності апеляційних судів в Україні» визначено основні недоліки організації та діяльності апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права, серед яких: 1) неоднозначність і суперечність назви апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення відповідно до вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. про спеціалізацію судів; 2) недоцільність об'єднання окремих апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення з декількох областей в один апеляційний суд в одному апеляційному окрузі; 3) відсутність у Типовому положенні про апарат місцевого, апеляційного судів від 28.09.2012 р. повноваження керівника апарату суду щодо здійснення особистого прийому громадян із розгляду їх усних та письмових звернень; 4) відсутність на законодавчому рівні порядку висловлення зборами суддів недовіри керівникові апарату суду.

Сформульовано пропозиції щодо удосконалення законодавства з питань діяльності апеляційних судів України.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання – визначення сутності та особливостей правового статусу апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права та обґрунтування пропозицій і рекомендацій щодо його вдосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд нових наукових положень та висновків, спрямованих на досягнення поставленої мети, основними з яких є наведені нижче.

1. Удосконалено етапи розвитку апеляційного провадження на території України, до яких запропоновано віднести вісім етапів: *перший етап (сер. XV ст.)* – початок зародження інституту оскарження судових

рішень у вигляді перегляду рішень нижчестоящих судів вищестоящими, яким на той час був намісник великого князя, пов'язаний з виданням Новгородської грамоти; *другий етап* (кін. XV – сер. XVII ст.) – виникнення власне апеляційного за змістом, а не за назвою, способом оскарження рішення суду, з чітким визначенням порядку оскарження судового рішення та порядку подачі скарг; *третій етап* (період Гетьманщини) – можливість оскарження рішень нижчих судів вищим, при цьому кожний вищий суд був апеляційною інстанцією для нижчого; *четвертий етап* (сер. XVIII – сер. XIX ст.) – подальші хоча і незначні зміни в розвитку апеляційного провадження; *п'ятий етап* (1864–1917 рр.) – закріплення апеляційного оскарження судових рішень із основними демократичними засадами; *шостий етап* (1917 р.) – проголошення Української Народної Республіки та спроба створення власної судової системи, невід'ємним елементом якої були апеляційні суди; *сьомий етап* (24 листопада 1917 р. – 24 серпня 1991 р.) – відмова від інституту апеляції з приходом радянської влади, затвердження лише інституту касації; *восьмий етап* (з 24 серпня 1991 р. – до сьогодні) – відновлення апеляційного оскарження в незалежній Україні.

2. Визначено, що апеляційні суди є самостійними суб'єктами адміністративного права, про що свідчить: 1) участь апеляційних судів в управлінських відносинах опосередковано через апарат апеляційного суду; 2) статус і діяльність апеляційних судів України регламентовано нормами адміністративних актів, хоча адміністративні акти не є виключним джерелом у системі правового регулювання статусу та діяльності апеляційних судів України.

3. Під діяльністю апеляційних судів України запропоновано розуміти сукупність встановлених законом процесуальних дій суддів, спрямованих на здійснення апеляційного провадження, та сукупність позапроцесуальних дій як суддів, так і посадових осіб апарату суду щодо вивчення та узагальнення судової практики, проведення аналізу судової статистики, прийняття відповідних рекомендацій, надання методичної допомоги судам першої інстанції, заслуховування інформації голів місцевих судів щодо організації їх діяльності, належного організаційного забезпечення безперешкодного здійснення правосуддя, що виражається у внутрішньоорганізаційних та зовнішньоуправлінських відносинах з іншими судами, органами державної виконавчої влади, правоохоронними органами, Державною судовою адміністрацією України, її територіальними управліннями, органами суддівського врядування, іншими державними органами та установами системи правосуддя.

4. Визначено, що принципи діяльності апеляційних судів в Україні є відправними положеннями організації та функціонування всіх судових

органів, й апеляційних судів зокрема, що виокремлюються у відповідні блоки, до яких пропонується відносити: 1) інституціональні принципи (законність, здійснення судової влади лише судом, справедливість, доступність, верховенство права, публічність, самостійність суду, незалежність суддів); 2) організаційні принципи (територіальність, спеціалізація, інстанційність, структурованість); 3) функціональні принципи (державна мова судочинства, одноособовий і колегіальний розгляд справ, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, участь народу у здійсненні правосуддя, рівність усіх учасників процесу, змагальність, диспозитивність, забезпечення права на захист, презумпція невинуватості, всебічний, повний, об'єктивний розгляд справи, обов'язкове виконання судових рішень).

5. До рівнів правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні віднесено такі рівні: загальний рівень – правове регулювання діяльності органів влади загалом; особливий рівень – правове регулювання діяльності всіх судів загалом, не беручи до уваги їх спеціалізацію та територіальність; спеціальний рівень – правове регулювання виключно діяльності апеляційних судів. Крім того, визначено, що, виходячи з ієрархії актів системи національного законодавства, правове регулювання організації та діяльності апеляційних судів в Україні здійснюється на конституційному, законному та підзаконному рівнях.

6. Під поняттям адміністративно-правового статусу апеляційних судів України запропоновано розуміти нормативно врегульований порядок створення, реорганізації, ліквідації апеляційних судів, порядок добору та призначення на посаду суддів апеляційних судів, їх підготовка і відповідальність, гарантії їх діяльності, порядок звільнення суддів з посади та припинення їх повноважень, організаційне забезпечення апеляційних судів, а також сукупність нормативно визначених принципів діяльності апеляційних судів, їх функцій і компетенції, що характеризують їх як суди апеляційної інстанції, які покликані перевіряти законність й обґрунтованість рішень та ухвал, винесених судом першої інстанції, та які не набрали законної сили.

Виділено і розкрито сутність елементів адміністративно-правового статусу апеляційного суду, а саме: 1) порядок утворення та структуру апеляційного суду, порядок призначення суддів, інших посадових і службових осіб апеляційного суду; 2) завдання та функції апеляційного суду; 3) повноваження апеляційного суду; 4) принципи, гарантії організації і діяльності апеляційного суду; 5) відповідальність у діяльності апеляційного суду.

7. Встановлено, що: 1) повноваження апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права України прямо пов'язані із відносинами управління та є похідними від повноважень голови суду, його заступника (заступників), апарату суду та керівника апарату суду; 2) апеляційний суд як суб'єкт адміністративного права здійснює виконавчо-розпорядчу діяльність та діяльність з обслуговування судового процесу; 3) апарат апеляційного суду створює передумови для участі апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права у взаємовідносинах із громадянами (аналіз звернень громадян), органами виконавчої влади (взаємодія з Державною судовою адміністрацією) тощо.

Адміністративні повноваження апарату апеляційного суду класифіковано за сферами їх виникнення, існування та припинення: у сфері організаційного забезпечення; у сфері документального та інформаційно-технічного забезпечення; у сфері фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення.

8. Розкрито особливості юридичної відповідальності апеляційних судів в Україні: 1) юридична відповідальність апеляційних судів включає позитивну (перспективну) та негативну (ретроспективну) відповідальність; 2) законодавство України прямо не визначає апеляційний суд суб'єктом юридичної відповідальності, за винятком цивільно-правової відповідальності; 3) юридична відповідальність за порушення норм законодавства у діяльності апеляційних судів покладається на суддів, інших посадових і службових осіб судів; 3) судді апеляційних судів відповідно до законодавства України є суб'єктами спеціальної дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності.

9. Розкрито особливості становлення та діяльності апеляційних судів в зарубіжних державах, на підставі чого визначено, що: 1) кожна держава має свої особливості судової системи, обумовлені історичним досвідом, адміністративно-територіальним поділом, кількістю справ; 2) професійні управлінці відіграють дедалі вагомішу роль у роботі судів, зокрема й апеляційних, у різних країнах світу (США, Канада, Франція, Німеччина, Португалія та ін.); 3) відбувається подальший розвиток професії судового адміністратора для здійснення ними належного й ефективного організаційного забезпечення діяльності судів; 4) істотне значення для забезпечення здійснення правосуддя мають спеціально утворені органи суддівського самоврядування, до складу яких входять і представники органів виконавчої влади, яким надається право щодо відбору кандидатів на посади суддів та вирішення питання щодо притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

10. Визначено основні недоліки організації та діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права, для усунення яких запропоновано внести зміни до: 1) ч. 2 ст. 26 «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р., замінивши слова «...є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах» словами «...є апеляційні суди з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, які утворюються в апеляційних округах»; 2) ст. 291 ЦПК України, виключивши фразу «загальних», як таку, що не відповідає вимогам Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р.; 3) Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженого наказом Державної судової адміністрації № 115 від 28.09.2012 р., де серед переліку повноважень керівника апарату апеляційного суду закріпити його повноваження щодо здійснення особистого прийому громадян по розгляду їх усних та письмових звернень; 4) ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р., зокрема ч. 4 зазначеної статті доповнити підпунктом такого змісту: «Керівником апарату апеляційного суду може бути особа, яка має вищу юридичну або економічну освіту, або вищу освіту в галузі державного управління, з освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, та має стаж роботи за фахом на державній службі в апеляційному суді не менше п'яти років або в місцевому суді чи на керівних посадах за фахом в державній службі не менше семи років».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Кубишкіна А. О. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку апеляційного оскарження судових рішень в Україні / А. О. Кубишкіна // Юридичний науковий електронний журнал Запорізького національного університету. – 2015. – № 5. – С. 30–33.

2. Кубишкіна А. О. До питання про правовий статус помічників суддів апеляційних судів в аспекті розкриття питання кадрового забезпечення апарату апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2016. – Вип. 41, Т. 3. – С. 84–89.

3. Кубишкіна А. О. Форми і рівень реалізації принципів судової влади в процесі організації та діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Науковий журнал Право і суспільство. – 2016. – № 3. Т. 2. – С. 26–32.

4. Кубишкіна А. О. Дисциплінарна відповідальність в діяльності апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права / А. О. Кубишкіна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – Вип. 6-2. Т. 1. – С. 88–96.

5. Кубишкіна А. О. Особливості побудови апеляційних судів в Україні як важливий аспект сфери адміністративно-правового регулювання судової системи України / А. О. Кубишкіна // Науковий журнал «Правові горизонти». – 2017. – Вип. 4 (17). – С. 109–115.

6. Кубишкіна А. О. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «компетенція» в контексті дослідження діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Eurasian Academic Research Journal. – 2017. – № 9 (15). – С. 90–96.

7. Кубишкіна А. О. Зміст поняття діяльності апеляційного суду в контексті його функціональних повноважень / А. О. Кубишкіна // Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25–26 грудня 2015 року) : у 2 ч. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – Частина II. – С. 57–59.

8. Кубишкіна А. О. Особливості побудови апеляційних судів в Україні як важливий аспект сфери адміністративно-правового регулювання судової системи України / А. О. Кубишкіна // Збірник тез круглого столу, присвяченого 68-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини : збірник тез (м. Київ, 9 груд. 2016 р.). – Київ : ДНДІ МВС України, 2016. – С. 273–278.

9. Кубишкіна А. О. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку апеляційного оскарження судових рішень в Україні / А. О. Кубишкіна // Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 21–22 травня 2015 року / редколегія: проф. А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – С. 21–24.

10. Кубишкіна А. О. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «компетенція» в контексті дослідження діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Реформування правової системи в контексті процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18–19 травня 2017 року / редколегія: проф. А. М. Куліш, М. М. Бурбика, О. М. Резнік. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – Ч. 2. – С. 235–239.

АНОТАЦІЯ

Кубишкіна А. О. Апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес;

фінансове право; інформаційне право. – Сумський державний університет. – Суми, 2017.

Дисертаційна робота присвячена визначенню сутності та особливостей адміністративно-правового статусу апеляційних судів України, а також визначенню напрямків його удосконалення. Особлива увага приділена історико-правовому аналізу розвитку та становлення апеляційних судів в Україні й відповідно визначенню місця апеляційних судів серед суб'єктів адміністративного права на сьогодні. З'ясовуються принципи діяльності апеляційних судів України, визначаються сутність, структура, особливості адміністративно-правового статусу апеляційних судів України. Основний акцент зроблений на визначенні адміністративних повноважень апеляційних судів України, юридичній відповідальності у діяльності апеляційних судів. Виокремлюються види адміністративно-правових відносин, суб'єктом яких є апеляційний суд. Аналізується досвід становлення та діяльності апеляційних судів в зарубіжних державах. Визначаються основні недоліки адміністративно-правового статусу апеляційних судів України та сформульовані пропозиції щодо його вдосконалення.

Ключові слова: апеляційний суд, адміністративно-правовий статус, суб'єкт адміністративного права, адміністративно-правове регулювання, юридична відповідальність.

АННОТАЦИЯ

Кубышкина А. А. Апелляционные суды в системе субъектов административного права. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Сумской государственной университет. – Сумы, 2017.

Диссертационная работа посвящена определению сущности и особенностей административно-правового статуса апелляционных судов Украины, а также основным направлениям его усовершенствования. Особенное внимание уделено историко-правовому анализу развития и становления апелляционных судов в Украине и соответственно определению места апелляционных судов среди субъектов административного права на сегодня. Выделено восемь этапов становления апелляционных судов Украины. Определены основные принципы деятельности апелляционных судов в Украине, среди которых выделены принципы территориальности, специализации, инстанционности, которые в совокупности определяют место апелляционных судов Украины в системе судостроительства. Также

отмечено, что деятельность апелляционных судов регламентируется нормами административного права и неразрывно связана с внутренне- и внешнеуправленческими отношениями, на основании чего их можно отнести к субъектам административного права.

Аргументировано, что правовое регулирование деятельности апелляционных судов осуществляется на конституционном, законном и подзаконном уровнях, каждому из которых присуща определённая специфика.

Среди элементов структуры административно-правового статуса апелляционных судов выделены: порядок образования и структура апелляционного суда, порядок назначения судей, других должностных и служебных лиц апелляционного суда; задачи и функции апелляционного суда; полномочия апелляционного суда; принципы, гарантии организации и деятельности апелляционного суда; ответственность в деятельности апелляционного суда. Главный акцент сделан на административных полномочиях апелляционных судов Украины. Сделан вывод, что, кроме судебных полномочий, апелляционные суды осуществляют также исполнительно-распорядительную деятельность и деятельность по обслуживанию судебного процесса. Определено, что, хотя законодательство Украины прямо не определяет апелляционный суд субъектом юридической ответственности, за исключением гражданско-правовой ответственности, юридическая ответственность указанных субъектов включает положительную (перспективную) и негативную (ретроспективную) ответственность.

Анализируется опыт становления и деятельности апелляционных судов в зарубежных странах, в частности, США, Канады, Германии, Франции, Португалии. Определены основные недостатки правового регулирования деятельности апелляционных судов как субъектов административного права. В связи с этим предлагается внести ряд конкретных изменений в законодательство Украины с целью усовершенствования административно-правового статуса апелляционных судов Украины.

Ключевые слова: апелляционный суд, административно-правовой статус, субъект административного права, административно-правовое регулирование, юридическая ответственность.

SUMMARY

Kubishkina A. O. Appellate courts in the system of subjects of administrative law. - Manuscript.

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.07 — administrative law and procedure; financial law; informational law. — Sumy State University. — Sumy, 2017.

The thesis is devoted to the definition of the essence and peculiarities of the administrative and legal status of the appellate courts of Ukraine, as well as to determine the directions of its improvement. Particular attention is paid to the historical and legal analysis of the development and formation of appellate courts in Ukraine and, accordingly, to determine the place of appellate courts among the subjects of administrative law for today. The principles of the activity of appellate courts of Ukraine are clarified, the essence, structure, peculiarities of the administrative and legal status of appellate courts of Ukraine are determined. The main emphasis is on determining the administrative powers of the appellate courts of Ukraine, legal liability in the activity of appellate courts. The types of administrative-legal relations, the subject of which is an appellate court, are distinguished. The experience of formation and activity of appellate courts in foreign countries is analyzed. The main disadvantages of the administrative and legal status of the appellate courts of Ukraine are identified and proposals for its improvement are determined.

Key words: appellate court, administrative-legal status, subject of administrative law, administrative-legal regulation, legal liability.

Підп. до друку 21.11.2017 р. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 1,0. Тираж 100 пр. Вид. №7/17.

Віддруковано у видавництві «Ярославна»,
40030, Суми, вул. Горького, 2,
тел.: +38-050-085-80-30

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК №332 від 09.02.2001 р., видане Державним
Комітетом інформаційної політики, телебачення
та радіомовлення України.